

OVER DE WETENSCHAP DER OPVOEDING

J. BIJL

Als docent voor de theoretische pedagogiek te Utrecht, voel ik er wel iets voor om enige kanttekeningen te maken bij een artikel van Stellwag in *Pedagogische Studiën* 43 (1966) pag. 97 t.m. 119.

Omdat ik vermoed, dat er wel enkele studenten en andere pedagogisch geïnteresseerden in een kort wederwoord belangstellen, kom ik tot het volgende:

Wat Stellwag vooral duidelijk wil maken is, dat er wetenschappelijk (en ook anderszins uiteraard) verschil bestaat tussen een uitspraak als: „die japon is groen” en „die japon is geweldig”. Uitspraken van de eerste categorie kan ieder verifiëren door de japon te bekijken. Ze betreffen wat Duitsers wel noemen een: „objektiven Sachverhalt”. De tweede uitspraak behoort tot de categorie uitingen omtrent subjectieve gesteldheden. Zij bevatten: wensen, een voorkeur, zedelijke verplichtingen, enz. Nu is er over beide categorieën uitspraken nog ontzettend veel te zeggen. Wij doen dat niet omdat Stellwag dat principieel ook niet doet.

Het komt er op aan dat Stellwag worstelt met de algemeengeldigheid en met de status van de wetenschap. Wetenschappelijke uitspraken kunnen (zo krijgen we althans de indruk dat Stellwag denkt) slechts algemeen-geldende uitspraken zijn en dat zijn slechts de constatering van feiten. De wetenschap nu weet feiten te constateren, waar wij buiten haar niet toe komen en kan daardoor menselijke problemen helpen oplossen. Doordat ze (d.i. de wetenschap) dit vaak heeft gepresteerd heeft ze status verworven. Het is vervolgens een kwalijke zaak als iemand in wetenschappelijk kader sprekend geen uitspraken van algemene geldigheid doet, maar „subjectieve gesteldheden” poneert al hebben deze ook de eerzame status van uitingen van geloofsleven.

Wij lichten deze omschrijvingen van Stellwags positie toe met enkele citaten:

... „Zuiver wetenschappelijk, d.w.z. algemeen karakter” (pag. 101).

„de ontwikkeling van de opvoedkunde als een systeem van objectief en universeel geldende uitspraken, althans voorlopig algemeen aanvaardbare uitspraken” (pag. 105);

„wij moeten er voor oppassen, dat niet uitspraken waaraan met recht het sociaal prestige van wetenschap kan worden toegekend verward worden met andere, die principieel nooit dit algemeen geldend karakter als uitspraken over werkelijkheid hebben en kunnen hebben.” (pag. 105).

Is het waar dat wetenschap zich alleen kan bezighouden met algemeen geldende uitspraken? Dat is toch werkelijk onjuist en een onhoudbare stelling. Afziende van de zeer ingewikkelde problematiek van de z.g. algemeengeldigheid willen wij in het kader, waarin Stellwag haar betoog plaatst, opmerken dat het elk wetenschappelijk werker volkomen vrij staat een aantal postulaten te aanvaarden (zonder bewijs) en daarmee een ethisch, esthetisch of theologisch systeem op te bouwen. Dat is een algemeen geaccepteerd wetenschappelijk bedrijf. Daar danken wij ethieken, esthetica's, dogmatieken enz. aan.

Deze postulaten zijn dan subjectieve uitspraken, maar ieder die ze deelt kan de „leer” die er uit wordt opgebouwd delen of niet delen. Dat laatste hangt dan samen met de vraag of er goed, wetenschappelijk betrouwbaar, gebouwd is. Ook iemand, die de postulaten niet deelt kan dat „bouw-werk” naar zijn wetenschappelijkheid beproeven.

Ik vermoed nu dat Stellwag het met wat het laatst betoogd is, eens is. Zij erkent dat er „pedagogieken” zijn. Maar de *wetenschappelijke opvoedkunde* moet deze pedagogieken inventariseren en ordenen. (pag. 110).

Dat Stellwag allerlei „leren”, die van aanvaarde (niet in de werkelijkheid geconstateerde, maar ook niet met de werkelijkheid strijdige) postulaten uitgaan, afzonderlijk wil stellen van wat zij zuivere wetenschappen noemt is zeer begrijpelijk, en nagenoeg iedere wetenschapsbeoefenaar zal zich daarmee kunnen verenigen.

Het gaat echter niet aan om aan deze „leren” als ze de eerder besproken toets kunnen doorstaan de naam „wetenschap” te willen onthouden. Dan zouden wij b.v. de theologie van onze universiteiten moeten verwijderen en wie wil dat eigenlijk?

„Onze opvatting op dit punt is, dat de opvoedkunde, zowel genomen in de eerste zin als wetenschap der pedagogieken en in de tweede zin als beschrijving der pedagogische realiteit, een theoretisch-descriptieve wetenschap is en als wetenschap niet anders kan zijn.” (pag. 112).

Die opvoedkunde kent dus volgens Stellwag twee deeltaken. Over de eerste spraken we reeds. Over de tweede een enkel woord.

Stellwag meent dat deze opvoedkunde uit de praktijk voortkomt. „Prijmair komen de vragen uit de praktijk” (pag. 112). Maar dan volgt: „Zo werkt vanaf een zeker punt in haar ontwikkeling de wetenschap autonoom”. (pag. 113)

Jammer genoeg vernemen wij niet waar dat „zekere punt” ligt en wat Stellwag precies onder die autonomie verstaat. Ik veronderstel, dat het Stellwag heel moeilijk zal vallen deze bewering waar te maken.

In elk geval stelt ze ook, en daarin ligt een bedreiging voor de zo be-

geerde autonomie: „De opvoedkunde en andere sociale wetenschappen ontwikkelen zich in sterke mate in interactie met het door hen bestudeerde veld.” (pag. 114). Verder komt het probleem van de „leer”, zoals dat boven is besproken *weer* aan de orde.

De vrees (anders kan ik het niet noemen) voor het „opstellen” van „principes” (pag. 114) is bij Stellwag veel te sterk. De Groot heeft bij de bespreking van een mede door hem geëntameerd onderzoek, het „zitten blijven” als een kwaad gekwalificeerd. Is dat een „Sollens-uitspraak”, die niet uit de pen van een „zuivere” wetenschapsman mag vloeien? Gelukkig maar dat Stellwag op pag. 118 de wetenschapsbeoefenaar toestaat gewoon mens te blijven. Overigens neemt dat niet weg, dat de wetenschappelijke deskundige als hij een „Sollens-uitspraak” doet op zijn vakgebied meer zegt dan een willekeurige mijnheer X. Naar ik meen zal Stellwag dit niet willen bestrijden. Het is ondoenlijk in een wetenschappelijke verhandeling niet hier en daar „leer” (in Stellwagse zin) in te schakelen in een overwegend (of niet overwegend, maar *mede* constaterend) betoog. De wetenschappelijke werkelijkheid is niet zo rechtlijnig en eenkennig¹. Bovendien is de scheiding tussen „leer” en zuivere wetenschap niet zo volstrekt als Stellwag de indruk wekt dat ze is, maar om dat in te zien moet men een dimensie dieper graven dan Stellwag doet. Binnen het vlak, waarin Stellwag betoogt, willen wij ook blijven.

Hoe verhoudt zich Stellwags betoog nu tot de theorie van Langeveld? Het enige verschilpunt dat de moeite van het noemen waard is, is het feit dat Langeveld een „leer” als waar boven over is gesproken, wel als wetenschappelijk werkstuk erkent en Stellwag dit niet ten volle doet. Dit verschilpunt blijkt dan indirect uit het volgende citaat:

„Men drukt dit op deze wijze uit: dat opvoedkunde c.q. didactiek, een normatieve wetenschap is, dat ze niet beschrijft alleen „hoe de dingen zijn, maar hoe gehandeld dient te worden.” (Langeveld) (pag. 99).

¹ Dat kan toegelicht worden ten aanzien van allerlei zaken, die Stellwag b.v. op pag. 114 ter sprake brengt: „het veranderen van de werkelijkheid, reeds door onderzoek”, „het conflict Oppenheimer” en het in de beleidsbeslissingen van politici treden door b.v. pedagogen”. Wij zijn het niet eens met de rechtlijnigheid waarmee Stellwag haar standpunt in deze zaken doortrekt. Kan b.v. een pedagoog als het „gezag” vraagt „meer individualisering bij het onderwijs te betrachten” deze wens niet overnemen en zien wat die wens impliceert. Dan ontstaat een praktische „leer”.

Als wij levensbeschouwelijke „leren” niet in de eerste plaats ter sprake brengen (daartoe diende voor Langeveld (mede) de fenomenologische methode) dan kunnen wij toch wel praktische „leren” opstellen. Niet Langeveld maar Stellwag maakt door haar dogmatisch „zuiver” willen zijn, de opvoedkunde het leven moeilijk.

Een „emotieve” (subjectieve) een „lerende” uitspraak van Langeveld schijnt volgens Stellwag te zijn:

„Slechts voor zover de opvoeder de waarden, die hij in de opvoeding nastreeft zelf heeft geïntegreerd, kan hij de verwezenlijking ervan verwachten.” Deze uitspraak is, naar haar mening, zeer moeilijk te verifiëren en zou een uitgebreid onderzoek vereisen.

„Maar de uitspraak zoals hij er staat is ook geen feitelijke constatering, maar doet dienst als adhortatief (vermaning. B.)” (pag. 108). Wij schreven zoëven „schijnt volgens Stellwag”. Want wat is er aan de hand? Als de uitspraak (hetzij dan zeer „moeilijk”) te verifiëren is, dan is het geen „emotieve” maar een „cognitieve” (constaterende) uitspraak. Maar dan komt toch de bewering dat Langeveld een vermaning neerschreef. Wij zijn het met deze bewering van Stellwag niet eens. Langeveld heeft in de eerste plaats willen constateren. Langeveld heeft echter daarmee naar mijn mening — in de lijn van de tijd denkend waarin de Beknopte Theoretische Pedagogiek „wortelt” — de periode tussen beide wereldoorlogen — niet volledig acceptabel geconstateerd. Te veel vanuit ervaring met de puberteitsopvoeding is deze constatering m.i. geplaatst. Men beweest zulke constateringen destijds vaak door de meningen van grote mensenkenners (b.v. beroemde auteurs) te citeren. Dat gold toen als een krachtig argument. Nu zou men een verificatie-onderzoek verlangen om zo'n uitspraak te bevestigen.

Maar — zo moet onze concluderende vraag zijn — zijn dit in onze tijd voor de pedagogiek zulke belangrijke zaken, dat over zo'n gering meningsverschil zo uitvoerig wordt geschreven? De pedagogiek maakt al maar „pas op de plaats”. Veertig jaar geleden toen schrijver dezes met de studie van de pedagogiek begon, werd er al over de „sein-sollen”-kwestie gediscussieerd. Hebben wij pedagogen niet belangrijker zaken te doen?

Om op deze vraag een antwoord te geven moeten wij nog eens terug komen op die statuskwestie van de wetenschap. Ongetwijfeld heeft met name de medische wetenschap in zeer brede kringen groot respect verworven. Het is best mogelijk, dat bij eenvoudigen alles wat zich als „wetenschap” aandient of „uit de universiteit” stamt, in dat respect deelt. Maar dat is niet het geval met degenen, die bewust het openbare leven bepalen. Die weten in grote lijnen wel het maatschappelijk belang der wetenschappen te onderscheiden.

De sociale wetenschappen in het algemeen en de pedagogiek in het bijzonder willen de gemeenschap dienen. Laat deze hun dienst duidelijk blijken, dan zijn geen verbanningen van nuttige „leren”, — geen pseudo-

formules — en andere imitaties van de natuurwetenschappen nodig en zullen de leiders in ons gemeenschapsleven de sociale wetenschappen naar hun waarde weten te schatten met of zonder „status”. Men vergeve mij een adhortatief:

Naar een wetenschap dus op weg, die duidelijk onze gemeenschappelijke zorgen verlicht en perspectieven opent.